

ZAŠČITA OTROK PRED SPOLNIM IZKORIŠČANJEM IN SPOLNO ZLORABO

Otrokom prijazna multidisciplinarna in medinstitucionalna
obravnava, ki temelji na modelu Barnahus

Gradimo Evropo
za otroke in z njimi

www.coe.int/children

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Uvod

Več kot 150 milijonov otrok v državah Sveta Evrope je upravičeno do celotnega nabora človekovih pravic, ki jih določajo Konvencija Združenih narodov o otrokovih pravicah, Evropska konvencija o človekovih pravicah in drugi mednarodni in evropski instrumenti za varstvo človekovih pravic. Svet Evrope dejavno sodeluje pri boju proti vsem oblikam nasilja nad otroki. Naše delo na vseevropski ravni podpira uresničevanje prelomne zaveze svetovnih voditeljev, da v okviru ciljev ZN za trajnostni razvoj do leta 2030 popolnoma ustavijo zlorabljanje, izkoriščanje, trgovanje in vse oblike nasilja nad otroki. „Življenje brez nasilja“ je eno od ključnih prednostnih področij Strategije Sveta Evrope o otrokovih pravicah (2016–2021).

Konvencija Sveta Evrope o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo (Lanzarotska konvencija) je do sedaj najambicioznejši in najcelovitejši pravni instrument za zaščito otrok pred spolnim zlorabljanjem in spolnim izkoriščanjem. Poudarek na otrokom prijaznem, multidisciplinarnem in medinstitucionalnem sodelovanju je rdeča nit Konvencije; člani urejajo usklajevanje (člen 10), preiskovalni postopek (členi 30, 31 in 34), zaslišanje otroka (člen 35), zaščitne ukrepe in pomoč žrtvam (členi 11, 14 in 31).

V svetu se povečuje zavedanje, da je ključna vzpostavitev otrokom prijaznih multidisciplinarnih in medinstitucionalnih (MDMI) služb, ki so na voljo žrtvam in pričam nasilja. V poročilu o izvajanju za leto 2015 je Odbor podpisnic Lanzarotske konvencije islandski model Barnahus prepoznal kot primer dobre prakse, ker nudi otrokom prijazno obravnavo s strani MDMI-služb. Namen Direktive EU o pravicah žrtev (2012/29/EU) in Direktive o spolnem zlorabljanju otrok (2011/93/EU) je uveljavitev istih standardov v vseh državah članicah Evropske unije.

Kaj je model Barnahus? Opredelitev otrokom prijaznih multidisciplinarnih in medinstitucionalnih služb za otroke, žrtve spolnega izkoriščanja in spolne zlorabe

V različnih nacionalnih kontekstih so se izoblikovali različni tipi MDMI-službe in centrov Barnahus. Njihov način delovanja je odvisen od pravnega sistema, družbene strukture, kulture in strokovnih praks. V številnih državah je prišlo do postopnega razvoja MDMI-služb, ki pokrivajo več področij in so bolj učinkovite. Izraz center Barnahus oziroma MDMI-služba za otroke, ki so žrtve ali priče nasilja, se navadno nanaša na otrokom prijazno in varno okolje, ki pod eno streho združuje več služb za obravnavo žrtev, na usklajen in učinkovit način. Tako se preprečuje vnovično travmatizacijo med postopkom preiskave in postopkom pred sodiščem. Osrednji cilj je usklajevanje vzporednih kazenskih preiskovalnih postopkov in postopkov za zaščito otroka. Ključna vloga službe je, da zbere veljavne dokaze, ki se lahko uporabijo v sodnem postopku, tako da otroka spodbudi k sodelovanju pri razgovoru in od njega pridobi potrebne informacije. Otrok je deležen tudi pomoči in podpore, ki vključuje zdravstveno oceno in oskrbo ter oceno psihičnega stanja in terapijo.

Ključna skupna merila za model Barnahus

- 1) Forenzični intervjuji se izvajajo skladno s protokolom, ki temelji na dokazih.
- 2) Otrokovo izjavo se pridobi na način, ki je skladen z načelom „dolžnega postopanja“, zato je lahko uporabljena kot dokazni material na sodišču.
- 3) Opravi se zdravstvena ocena za namene sodne preiskave, obenem se preveri otrokovo fizično stanje in zagotovi ustrezna zdravstvena oskrba.
- 4) Otroku in družinskim članom, ki niso osumljeni zlorabe, in skrbnikom je na voljo psihološka podpora ter krajši in daljši programi terapevtskih storitev za premagovanje doživetih duševnih pretresov.
- 5) Oceni se, ali je žrtev in njene morebitne sorojence treba zavarovati pred družinskimi člani.

Dejavniki, ki so ključni za vzpostavitev in delovanje modela Barnahus ali podobne multidisciplinarne medinstitucionalne službe

Močna politična volja, ustrezno sodelovanje zainteresiranih strani in prizadevanja podpornikov sistema Barnahus, ki spodbujajo spremembe, so predpogoji za vzpostavitev in učinkovito delovanje specializiranih centrov, ki sledijo modelu Barnahus, oziroma temelj za ustanovitev sorodnih MDMI-služb. Nadaljnji pogoji vključujejo ustrezno pravno okolje, zadostne in stalne vire, ustrezno število usposobljenih strokovnjakov, podporo in osveščenost družbe ter učinkovito medinstitucionalno sodelovanje.

Mednarodna in evropska zakonodaja ter smernice nudijo pomembne temelje in priložnosti za uskladitev nacionalnih zakonodaj, politik in praks z otrokovimi pravicami do zaščite pred nasiljem in otrokom prijaznega pravosodja in pomoči. S tega vidika je zagotavljanje učinkovitega izvajanja Lanzarotske konvencije in ustreznih direktiv EU ključnega pomena. Na državni ravni pogosto ni natančnih določb in mehanizmov za posebne zaščitne ukrepe, kot so določbe o postopku zaslišanja otrok, usklajevanju, izmenjavi informacij in skupnem načrtovanju, ki so pogoj za zagotavljanje otrokom prijazne in učinkovite medinstitucionalne obravnave primerov..

Standardi izvajanja: Evropski standard kakovosti za model Barnahus

V okviru projekta PROMISE, ki ga financira EU, so bil razviti Evropski standardi kakovosti za model Barnahus, ki predstavljajo operativni in organizacijski okvir za organizacijo in delovanje centrov, ki so prevzeli sistem Barnahus. Ključni namen standardov je uveljavljanje postopkov, ki preprečujejo vnovično travmatizacijo in omogočajo pridobitev izjave žrtve, ki se lahko uporabi na sodišču, ne da bi bila pri tem kršena otrokova pravica do zaščite, pomoči in otrokom prijaznega pravosodja. Standardi nudijo okvir, znotraj katerega se določijo cilji glede kakovosti pri izvajanju temeljnih nalog, za katere so pristojni centri Barnahus oziroma MDMI-službe..

Standard 1.1 Najboljši interes otroka	Pri izvajanju vseh ukrepov in sprejemanju vseh odločitev, ki zadevajo otroka, družinske člane, ki niso osumljeni zlorabe, skrbnike ali spremljevalce, je najpomembneje, da se ugotovi najboljši interes otroka.
Standard 1.2 Sodelovanje otroka	Spoštuje in zagotavlja se pravica otroka, da svobodno izraža svoje mnenje in ima dostop do informacij. Otroci in družinski člani ali skrbniki prejmejo ustrezne informacije o možnostih potrebnega zdravljenja in terapij ter lahko vplivajo na čas, kraj in način njihovega izvajanja.
Standard 1.3 Preprečevanje nepotrebne odlašanja	Sprejeti so ukrepi, s katerimi se prepreči neupravičeno odlašanje in zagotovi, da se v določenem obdobju izvede forenzični intervju, ugotovi, ali je potrebna uvedba ukrepov za zaščito otroka, opravi ocena duševnega zdravja in zdravstveni pregled ter se otroku pravočasno posredujejo informacije.
Standard 2 Multidisciplinarno in medinstitucionalno (MDMI) sodelovanje	<ul style="list-style-type: none">• Pravni status: Center Barnahus je formalno umeščen v nacionalni ali lokalni okvir nacionalne ali lokalno socialnega varstva ali službe za zaščito otrok, organov odkrivanja in pregona/pravosodnega sistema ali nacionalnega zdravstvenega sistema. Barnahus lahko deluje kot neodvisna služba, če ima pri tem zakonski status, ki ga priznavajo nacionalni ali lokalni organi.• Strukturirano in pregledno MDMI-sodelovanje: Jasno so določene vloge, mandati, usklajevalni mehanizmi, proračun, ukrepi za spremljanje in vrednotenje. MDMI-sodelovanje prične s prejemom začetnega poročila o sumu zlorabe otroka in se nadaljuje skozi celotno obravnavo primera.
Standard 3 Nediskriminacija	Ciljna skupina so vsi otroci, ki so žrtve in/ali priče kaznivega dejanja, ki vključuje kakršnokoli obliko nasilja. Družinski člani, ki niso osumljeni zlorabe, ali skrbniki so obravnavani kot sekundarna ciljna skupina.

<p>Standard 4</p> <p>Otrokom prijazno okolje</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kraj in dostopnost: Če je le mogoče, so prostori centra Barnahus urejeni v ločeni stavbi in na lokaciji, ki je običajna, otrokom poznana. Ravno tako je zaželeno, da je center dostopen s sredstvi javnega prevoza in ima urejen dostop za otroke s posebnimi potrebami. • Ureditev prostorov: Oprema in materiali so prijazni otrokom in družinam ter so prilagojeni ciljni starostni skupini. Prostori ne predstavljajo tveganja za telesne poškodbe otrok, ne glede na njihovo starost in razvojno stopnjo. Na voljo so ločena, zvočno izolirana območja, ki zagotavljajo zasebnost. • Preprečevanje stika z osumljencem: Prostori so urejeni tako, da žrtev na noben način ne more priti v stik z domnevnim storilcem. • Prostor za intervju: Medinstitucionalna ekipa lahko intervjuje spremlja v živo, vendar ne v prostoru, kjer se izvaja intervju.
<p>Standard 5</p> <p>Medinstitucionalno načrtovanje in vodenje primerov</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Formalni in običajni postopki: Medinstitucionalno preverjanje obravnave primerov in načrtovanje je urejeno skladno z dogovorjenimi formalnimi in običajnimi postopki, ki se redno ocenjujejo. Medinstitucionalni ekipi je zagotovljen dostop do najnovejše dokumentacije in potrebnih informacij v zvezi s primerom. • Strokovni pomočnik: Dodeljeni strokovni delavec oziroma član ekipe Barnahus spremlja multidisciplinarno in medinstitucionalno vodenje primera, da zagotovi neprekinjeno podporo in obravnavo otroka in družinskih članov/skrbnikov, ki niso osumljeni zlo- rabe, ali skrbnikov.
<p>Standard 6</p> <p>Forenzični intervju</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Usposobljeno osebje za izvajanje praks in protokolov, ki temeljijo na dokazih: Forenzične intervjuje opravlja usposobljeno osebje v skladu s prakso in protokoli, ki temeljijo na dokazih, na način, da se zbere dovolj kakovostnega dokaznega gradiva. • Lokacija in snemanje: Forenzični intervjuji se opravljajo v prostorih centrov Barnahus. Izvaja se zvočno in slikovno snemanje intervjujev, da teh ni treba znova opravljati. • Prisotnost MDMI-osebja: Forenzični intervju opravi en sam strokovni delavec. Forenzični intervju lahko spremljajo vsi člani MDMI-skupine, ki obravnavajo primer, in sicer v živo v sosednjem prostoru ali z ogledom posnetka. Na voljo je sistem za komunikacijo med izvajalcem intervjuja in opazovalci.

	<ul style="list-style-type: none"> • Prilagoditve otroku: Intervju je prilagojen starosti otroka, njegovemu razvoju, kulturi in posebnim potrebam. Opravi se le toliko intervjujev, kolikor je nujno potrebnih za kazensko preiskavo. Če je potrebnih več intervjujev, jih opravi isti strokovni delavec.
<p>Standard 7</p> <p>Zdravstvena ocena in oskrba</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ocena in oskrba: Zdravstvene ocene in/ali forenzične zdravstvene ocene redno izvaja specializirano osebje v prostorih centrov Barnahus, razen v posebnih primerih, ko je potrebno bolnišnično zdravljenje. • Preverjanje obravnave primerov in načrtovanje: Zdravstveno osebje je po potrebi prisotno pri obravnava primerov in na sestankih, ki se skličejo za pripravo načrtov za nadaljnjo obravnavo.
<p>Standard 8</p> <p>Ocena duševnega zdravja in terapija</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ocena in terapija: Otrokom, ki so žrtve ali priče nasilja in so napoteni v center Barnahus, sta ocena psihičnega stanja in terapija na voljo kot del rednega programa, ki ga izvajajo usposobljeni in izkušeni strokovnjaki. • Krizna intervencija: Organizacijska struktura je jasna in določeno je stalno osebje, ki v kriznih primerih redno nudi pomoč otrokom in po potrebi tudi družinskim članom, ki niso osumljeni zlorabe, oziroma skrbnikom.
<p>Standard 9</p> <p>Usposabljanje, mentorstvo in svetovanje</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Usposabljanje strokovnjakov: Za osebje centrov Barnahus in zaposlene pri povezanih institucijah se organizirajo redna usposabljanja na strokovnih področjih, za katera so specializirani, ravno tako pa imajo možnost, da se udeležijo skupnih usposabljanj o tematikah, ki združujejo več področij. • Svetovanje, mentorstvo in pomoč: Osebu centrov Barnahus so na voljo redno svetovanje, mentorstvo, pomoč in strokovna ocena njihovega dela.
<p>Standard 10</p> <p>Preventiva</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zbiranje podatkov, izmenjava informacij in ozaveščanje: Pripravljeni zbirni in razčlenjeni podatki/statistični podatki se posredujejo interesnim skupinam, z namenom ozaveščanja, podpore raziskovalnemu delu in za namene priprave in izvajanja zakonodaje, politike in postopkov. • Zunanje pridobivanje kompetenc: Strokovnjaki, ki delajo za otroke in z njimi, pridobivajo kompetence in znanje na študijskih obiskih, informativnih sestankih in predavanjih ter pri pripravi pisnih gradiv.
<p>PROMISE</p>	<p><i>Evropski standardi kakovosti za model Barnahus: Smernice za multidisciplinarno in medinstitucionalno obravnavo otrok, ki so žrtve ali priče nasilja (Lind Haldrsson, zbirka projektov PROMISE, Sekretariat Sveta baltskih držav in organizacija Child Circle, 2017)</i></p>

Ključna vloga je usklajevanje vzporednih kazenskih preiskovalnih postopkov in postopkov za zaščito otroka

OSEBJE CENTROV BARNAHUS ALI MDMI-SLUŽB

Usklajevanje medinstitucionalnega sodelovanja, načrtovanja in vodenja primerov; vrednotenje ter razvoj poslanstva in dejavnosti centra Barnahus; upravljanje in nadzor izvajanja smernic ter običajnih postopkov; izdelava letnih poročil o dejavnostih MDMI-služb in s tem povezanih finančnih poročil; zbiranje in analiza podatkov ter izdelava statistik; zunanje pridobivanje kompetenc.

ZDRAVSTVENI PREGLED – specializirano zdravstveno osebje, ki vključuje pediatre, usposobljene za forenzične zdravstvene preglede, in zdravstvene tehnike za področje pediatrije

- zadolženo za zdravstveno in/ali forenzično zdravstveno oceno in oskrbo;
- aktivno vključeno v medinstitucionalno sodelovanje, načrtovanje in obravnavo primerov.

OCENA, TERAPIJA IN PODPORA – specializirani strokovnjaki s področja duševnega zdravja/otroška in mladinska psihiatrija

- zadolženi za oceno duševnega zdravja in terapijo;
- nudijo pomoč v kriznih primerih;
- aktivno vključeni v medinstitucionalno sodelovanje, načrtovanje in obravnavo primerov.

FORENZIČNI INTERVJUJI – strokovni delavci, usposobljeni za izvajanje forenzičnih intervjujev (npr. policisti, strokovnjaki s področja duševnega zdravja) Pričanje:

- zadolženi, da pridobijo pričanje otroka, ki ga odredi sodišče in nadzoruje obramba, tožilstvo, policija, lokalna služba za zaščito otrok in otrokov odvetnik;
- na ustrezen način posredujejo vprašanja sodnika, obrambe in drugih;
- pričanja se posamejno, da se lahko uporabijo na sodni obravnavi, če je vložena obtožnica.

Raziskovalni intervju:

- v primerih, ko služba za zaščito otrok ni pridobila izjave otroka ali navedbe niso dovolj jasne, se obrne na center, kjer strokovni delavec skuša otroka spodbuditi, da pripoveduje o dogodkih;
- pridobi pričanje otroka v primerih, ko osumljeni storilec še ni dopolnil starosti, ki je določena kot prag kazenske odgovornosti.

ZAŠČITA OTROKA – socialna služba in/ali služba za zaščito otrok

- presodi, ali so potrebni ukrepi za zaščito otroka in poda oceno akutnega tveganja;
- pristojnost za posredovanje informacij otroku in staršem oziroma skrbnikom;
- pristojnost, da spremlja otroka in starše oziroma skrbnike;
- opazuje forenzični intervju;
- aktivna vključenost v medinstitucionalno sodelovanje, načrtovanje in obravnavo primerov.

NUDI OTROKOM PRIJAZNO OKOLJE, KJER SO VSE STORITVE ZDRUŽENE POD ENO STREHO.

FORMALNO VKLJUČEN V DRŽAVNO ALI LOKALNO STRUKTURO

(npr. pravosodni sistem, socialno varstvo, zdravstveni sistem).

MEDINSTITUCIONALNO SODELOVANJE UREJAJO NACIONALNI POSTOPKI IN URADNI SPORAZUMI MED INSTITUCIJAMI.

FINANCIRANJE IZ JAVNIH SREDSTEV

Institucije, ki sodelujejo pri delu centrov Barnahus, prispevajo sredstva za delovanje, vključno s stroški lastnega osebja in opreme. Za ustanovitev in začetno fazo delovanja se lahko zagotovijo zunanja sredstva, ki se nato postopoma ukinejo in nadomestijo s stalnimi viri javnega financiranja.

Spolno izkoriščanje in spolne zlorabe sodita med najhujše oblike nasilja nad otroki. Konvencija Sveta Evrope o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolno zlorabo, imenovana tudi Lanzarotska konvencija, je do sedaj najambicioznejši in najcelovitejši mednarodni pravni instrument za preprečevanje spolnega izkoriščanja in spolnih zlorab otrok, zaščito otrok pred tovrstnimi kaznivimi dejanji in kazenski pregon storilcev.

V poročilu o izvajanju za leto 2015 je Odbor podpisnic Lanzarotske konvencije islandski model Barnahus označil kot primer obetavne prakse. Barnahus je otrokom prijazen multidisciplinaren in medinstitucionalen model za obravnavo žrtev spolnih zlorab in nudenje storitev otrokom, ki so žrtve ali priče nasilja. Omogoča učinkovito sodelovanje med pravosodnimi, socialnimi in zdravstvenimi institucijami, ki si delijo prostore v otrokom prijazni stavbi, da se prepreči sekundarna viktimizacija otroka. Med preiskovalnimi postopki modela Barnahus je v ospredju največja korist otroka, pri čemer se upošteva, da je izpoved otroka ključnega pomena za prepoznavanje in preiskovanje zlorabe tako za namen kazenskega pregona kot za zaščito otroka in za terapevtsko obravnavo.

VEČ INFORMACIJ

▶ www.coe.int/children

www.coe.int

Svet Evrope je vodilna organizacija za varovanje človekovih pravic v Evropi. Sestavlja ga 46 držav članic, od tega jih je 28 članic Evropske unije. Vse države članice Sveta Evrope so podpisnice Evropske konvencije o človekovih pravicah – pogodbe, ki je namenjena varovanju človekovih pravic, demokracije in pravne države. Evropsko sodišče za človekove pravice nadzoruje izvajanje Konvencije v državah članicah.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA PRAVOSODJE

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE